

vasó, ha ezekre rámutatok, az írótól modortalanság lenne, ha ezuton kérnék bocsánatot. A regény erősségei, akárcsak minden regény erősségei, azok, amelyek látszólag kivülről állnak a vázon, amelyek látszólag éppen csak belékerültek, amelyek hivatottak kitölteni a mese hézagait, az adalékok, ama filozófiai, szociológiai és kulturhistóriai segédanyagok, amelyeknek igénybevételével a nagy regényvázon belül épül egy másik, a külsőnél fontosabb és méltóbb váz, az írásmű fontosságának és konstrukciójának vitathatatlan biztosítására. „A *Fajok* című regényem — mondja egy nyilatkozatában Sándor Pál, — az irodalom konkrét eszközeivel akarja az olvasó elé tárni a fajelmélet ürességét és abszurditását.“ Nos, a regény tulmegy írója kívánalmain, író és regény célja egymást keresztezik, üresség helyett gonosz helyzeteket tár az olvasó elé, abszurditás helyett pedig kétségbeejtő és romboló valóságot. Ritka alkalom, amiképp írásával többet ér el író, mint amennyit akart. Magam részéről zaklatott nyugtalansággal olvastam Sándor Pál kötetét, termékenyülő nyugtalansággal, kívánom és remélem, így lesznek vele mindazok, akik hozzájuthatnak e kitűnő író hasznos munkájához. (*Remenyik Zsigmond*)

MALÉKENYÉR címmel jelent meg *Kazár Márton* maramuresi művész legújabb rajzsorozata. A rajzok tárgya az ottani móccok világából kerül ki. Az ember hamarosan felveti a kérdést: propaganda rajzok ezek, melyek a hangos cím mögött pislákoló világ szenvedéseit hozzák elénk? Vagy olyan rajzok, melyek a novella hangsúlyozásával a ceruza útját és irányát befolyásolják? Egyik sem. Kazár csak abban a pillanatban tendenciózus, mikor a móccok közé megy művészetével, de kifejezéseiben mindvégig igyekszik megmaradni elsősorban művésznek. Rajzai tónusa puha, ceruzája szelid, lágy és elomló: malékenyér. Gondosan vigyáz a természet és ember összhangjára. A nehéz élet nyugében megviselt alakok nála a vonalvezetés új és új lehetőségeit adják: bizonyos művészi ritmus és zártság kifejezését. De a kifáradt, koránöregedő és szenvedő arcok nem a realizmus természetes útján át jutnak el Kazár művészetéhez. Nagy kerülőket tesz. A kínai arc és környezet hasonlósága alapján egész művészetét a kínai metszetek sajátos modorából fejlesztí ki. Ezen az uton át tér vissza saját világába, melyet gondos tanulmányok révén igyekszik eredeti atmoszférába kényszeríteni. A hegyek vonala, az elszórt növényzet, a művészi finomsággal megoldott fenyőfák és ágak ismét csak a kínai művészet reminiscenciáival adják a maramuresi hatásokat. Itt-ott nyugati utánérzések: Denis légies vonalvezetése. Mikor a rajzmontázs problémájához ér, Grosz merészsége és szintézise. De a hely és a figurák kényszerítő ereje egyre jobban szabadítja fel a fiatal művész egyéniségét. Az út, melyet gondos önképzéssel választott magának, a rajzkultúra legmagasabb csúcsain vezet át. Rajzol: könnyen ellenőrizhető. Munkája tehetetlenül kerül a kritikus elé. Az elrajzolások kiütöknak, a be nem töltött tér kiabál. Nincs helye enyhítő kifogásoknak, hogy festészeti hatások miatt történnek törések egy-egy rajznál. Néhány haladék nélkül kiselejtezendő darab mellett Kazár sorozata a nemsokára teljesen önmagára találó művész öntudatát mutatják. Ez a művészet már készen és iskolázottan áll arra, hogy a szerző mondanivalóit minden zavaró mellékkörülmény nélkül hangsúlyozza. Vajjon hol kell keresnünk annak a rejtelemnek magyarázatát, hogy a havasok szegényeinek éppen egy zsidó művész lesz szószólója? A művészet elég hatalmas arra, hogy mindaz, amihez beavatottjai hozzányulnak értelmet nyerjen a szociológia és humánium törvényei szerint is. Észrevételemet nem zárhatom le más megállapítással: Kazár művész.

Kováts József